

**А дієслово
вже
пішло?**

Дієслово

Минулий час.

Інфінітив. Супін.

Умовний та наказовий способи
Дієприкметник. Дієприслівник

МИНУЛИЙ ЧАС

- Прості: *аорист, імперфект*
- Складні: *перфект, плюсквамперфект.*
- **АОРИСТ** – виражав єдину, не розчленовану моментальну або тривалу дію, цілком віднесену в минуле. У процесі розвитку категорії виду і часу змінювалося й уточнювалося значення аориста.
- Давньоруськоукраїнська мова XI-XIII ст. успадкувала від прасл. два види аориста: *простий* і *сигматичний* (ускладнювався суф. -с- ‘сигма’).
- **Простий** вийшов з ужитку ще до появи перших писаних пам’яток і пам’ятками XI-XIII ст. майже не засвідчується.

- **Сигматичний** – найбільш вживана форма минулого часу. Творився додаванням суфікса -х- (< *-s-) до основи інфінітива:
- а) безпосередньо (якщо основа на голосний): *знахъ, хвалихъ;*
- б) за допомогою голосного о (якщо основа на приголосний): *несохъ, Idahoхъ, влѣзохъ.*
- **Увага!** Праслов'янська основа відтворюється: *вести – вєдохъ, печи – пекохъ, сѣчи – сѣкохъ.*
- Суфікс -х- (з -с-) виступає в 1-й ос., в інших - фонетичні варіанти – -с- і -ш-.

О д н и н а

1-ша	ос.	ведохъ	знахъ	хвалихъ	быхъ
2-га	ос.	ведѣ	зна	хвали	бы
3-тя	ос.	ведѣ	зна	хвали	бы

М н о ж и н а

1-ша	ос.	ведоухомъ	знаухомъ	хвалиухомъ	быухомъ
2-га	ос.	ведостѣ	знастѣ	хвалистѣ	быстѣ
3-тя	ос.	ведоша	знаша	хвалиша	быша

Д в о ѣ н а

1-ша	ос.	ведоуховѣ	знауховѣ	хвалиуховѣ	быуховѣ
2-га	ос.	ведоста	знаста	хвалиста	быста
3-тя	ос.	ведоста	знаста	хвалиста	быста

- У 3-й ос. однини – паралельні форми: *да - дастъ, бы – бысть, взя – взятъ* та ін.
- **ІМПЕРФЕКТ** (лат. *imperfectum* ‘незавершене’) – проста форма минулого часу, що виражала дію в минулому, тривалу, не обмежену в часі, а також дію повторювану.
- Ще в прасл. мові – **основа інфінітива + суфікси**:
- **-ѣах** (<*ѣах): *нес + -ѣахъ → несѣахъ, ведѣахъ*;
- **-ах-**: *писа-ахъ → писаахъ, бьраахъ*.
- Якщо основа закінчувалася задньояз. приголосними, то перед суфіксом **-ѣах** приголосний > на **ШИПЛЯЧИЙ**: *печаахъ* (←*рекѣахъ) – І палаталізація.
- Між голосними основи і суфікса відбувалися процеси асиміляції і дисиміляції: *видѣахъ → видѣахъ → видяхъ*; *писаахъ → писахъ несеахъ → несяхъ*.
- У давньоруськоукраїнській XI-XIII ст.мові переважали стягнені форми.

О д н и н а

1-ша ос.	<i>писахъ</i>	<i>ведяхъ</i>	<i>можахъ</i>	<i>бяхъ</i>
2-га ос.	<i>писаиѣ</i>	<i>ведиаиѣ</i>	<i>можаиѣ</i>	<i>биаиѣ</i>
3-тя ос.	<i>писаиѣ</i>	<i>ведиаиѣ</i>	<i>можаиѣ</i>	<i>биаиѣ</i>

М н о ж и н а

1-ша ос.	<i>писахомъ</i>	<i>ведяхомъ</i>	<i>можахомъ</i>	<i>бяхомъ</i>
2-га ос.	<i>писаствѣ</i>	<i>ведиаствѣ</i>	<i>можаствѣ</i>	<i>биаствѣ</i>
3-тя ос.	<i>писаху</i>	<i>ведяху</i>	<i>можаху</i>	<i>бяху</i>

Д в о ї н а

1-ша ос.	<i>писаховѣ</i>	<i>ведяховѣ</i>	<i>можаховѣ</i>	<i>бяховѣ</i>
2-га ос.	<i>писаста</i>	<i>ведиаста</i>	<i>можаста</i>	<i>биаста</i>
3-тя ос.	<i>писаста</i>	<i>ведиаста</i>	<i>можаста</i>	<i>биаста</i>

- У творенні форм від дієслова *быти* використовувалася неповна інфінітивна основа: *бы-ти* → *б-ѣхъ*.
- До дієслова *быти*, крім наведених, функціонували паралельні форми:

•		
• Однина	Множина	Двоїна
• 1.бѣхъ	бѣхомъ	бѣховѣ
• 2.бѣ	бѣсте	бѣста
• 3.бѣ	бѣша	бѣста

- Формально ці форми нагадують аорист, але вживалися в значенні імперфекта.
- Імперфект у пам'ятках давньоруської доби вживався нерівномірно: у одних рідше, у інших – частіше.

- **ПЕРФЕКТ** – аналітична форма, означала наявний стан, що виник у результаті минулої дії. Перфект означає минулу результативну дію, наслідки якої зберігаються в теперішньому часі.
- Наприклад:
- *се я Всеволодъ далъ єсмь блюдо серебряно* (Гр. 1130 р.) = “Це я, Всеволод, є тим, що дав” – близький переклад;
- *Язь пришєлъ* = “я прийшов і тепер знаходжуся тут”;
- *В се же лѣто рекоша дружина Игорєви ѡтроци Свѣньльжи изодѣлися суть ѡружьємъ и порты а мы нази* = “Того ж року воїни сказали Ігореві: “Воїни Свенельга спорядилися зброєю і одягом, а ми голі” (Лавр. Літ.).
- Отже, у перфекті поєднуються значення минулого й теперішнього.
- **Творення**: активний нечленний дієприкметник минулого часу на -лъ, -ла, -ло + дієслово *быти* в теперішньому часі.

О д н и н а

1-ша ос.	<i>нєслѣ</i>	<i>(нєсло, нєсла)</i>	<i>нєсмѣ</i>	<i>хвалилѣ</i>	<i>(хвалило, хвалила)</i>	<i>нєсмѣ</i>
2-га ос.	»	»	<i>нєси</i>	»	»	<i>нєси</i>
3-тя ос.	»	»	<i>нєсть</i>	»	»	<i>нєсть</i>

М н о ж и н а

1-ша ос.	<i>нєсли</i>	<i>(нєсла, нєслы)</i>	<i>нєсмѣ</i>	<i>хвалили</i>	<i>(хвалила, хвалилы)</i>	<i>нєсмѣ</i>
2-га ос.	»	»	<i>нєстѣ</i>	»	»	<i>нєстѣ</i>
3-тя ос.	»	»	<i>суть</i>	»	»	<i>суть</i>

Д в о ї н а

1-ша ос.	<i>нєсла</i>	<i>(нєслѣ, нєслѣ)</i>	<i>нєсвѣ</i>	<i>хвалила</i>	<i>(хвалилѣ, хвалилѣ)</i>	<i>нєсвѣ</i>
2—3-тя ос.	»	»	<i>нєста</i>	»	»	<i>нєста</i>

- Допоміжне дієслово могло стояти як перед, так і після дієприкметника: *ты єси много добра похотѣль* (Іпат. літ.); *не вѣдалъ єсмь же єсть холоп* (Руська правда); *Рано єста начала Половецкую землю мечи цвѣлити* (Слово о полку Ігоревім).
- **ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ** (лат. plusquamperfectum – передминулий) – аналітична форма, що виражала минулу дію, яка відбувалася раніше від іншої минулої дії.
- Творення: дієприкметник на -лъ, -ла, -ло + допоміжне дієслово *быти* в імперфекті. Пізніше форми імперфекта замінилися формами перфекта.

Давніші форми плюсквамперфекта

О д н и н а

1-ша	ос.	<i>писалъ, -о, -а</i>	<i>бяхъ</i>
2-га	ос.	<i>писалъ, -о, -а</i>	<i>бяхѣ</i>
3-тя	ос.	<i>писалъ, -о, -а</i>	<i>бяхѣ (-тъ)</i>

М н о ж и н а

1-ша	ос.	<i>писали, -а, -ы</i>	<i>бяхомъ</i>
2-га	ос.	<i>писали, -а, -ы</i>	<i>бяхѣ</i>
3-тя	ос.	<i>писали, -а, -ы</i>	<i>бяху (-тъ)</i>

Д в о ї н а

1-ша	ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ</i>	<i>бяховѣ</i>
2-га	ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ</i>	<i>бяхѣ</i>
3-тя	ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ</i>	<i>бяхѣ</i>

У зв'язку з ранньою втратою імперфекта допоміжне дієслово-імперфект замінилося формами перфекта, значення ж плюсквамперфекта не змінилося.

О д н и н а

1-ша ос.	<i>писалѣ, -о, -а былѣ, -о, -а єсмь</i>
2-га ос.	<i>писалѣ, -о, -а былѣ, -о, -а єси</i>
3-тя ос.	<i>писалѣ, -о, -а былѣ, -о, -а єсть</i>

М н о ж и н а

1-ша ос.	<i>писали, -а, -ы были, -а, -ы єсмь</i>
2-га ос.	<i>писали, -а, -ы были, -а, -ы єсте</i>
3-тя ос.	<i>писа́ли, -а, -ы были, -а, -ы суть</i>

Д в о ї н а

1-ша ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ была, -ѣ, -ѣ єсѣѣ</i>
2-га ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ была, -ѣ, -ѣ єста</i>
3-тя ос.	<i>писала, -ѣ, -ѣ была, -ѣ, -ѣ єста</i>

- Розвиток категорії виду, чітке їх протиставлення за допомогою префіксів спричинило послаблення аориста й імперфекта. На місці чотирьох форм минулого часу залишилася одна (форма давноминулого часу рідковживана, має допоміжне значення). Яка ж?
- **ПЕРФЕКТ !!!** Міг вільно утворюватися як від доконаного, так і від недоконаного виду, здатен виражати загальне значення минулої дії.

ДОЛЯ ЧАСІВ

Спойлер: пощастило не всім ☹

- **Імперфект** вийшов з ужитку десь у кінці XII – початку XIII ст., у сучасних східносл. мовах не має будь-яких залишків. Щоправда трапляється в пам'ятках XVI-XVII ст. церковно-релігійного змісту, у книжній мові як стилізація під церковнослов'янську мову.
- Пізніше вийшов з ужитку **аорист**.
- Імперфект і аорист виступали як корелятивна пара: *імперфект* (недоконаний) - *аорист* (доконаний). Відбувався процес уподібнення цих форм, змішування флексій. У грамотах траплялися дуже рідко.
- *Залишки*: частка **би** (умовний спосіб!) – колишній аорист.

- **Перфект**. Після занепаду аориста – основний засіб вираження минулого часу.
- Зміни в значенні супроводжувалися й змінами у формі: перфект втрачає допоміжне дієслово.
- Занепад допоміжного дієслова фіксується пам'ятками досить **рано**: **Глѣбъ князь мѣрилъ морє по лєду** (1068 р., Напис на Тмутараканському камені); **владыка ризкии умьрль** (1229 Смол. гр.); **лютыи звѣрь скочиль ко мнє** (Повч. Мономаха); **єгда ся сьвокоупиль Изяславъ** (Руська правда).
- Спочатку занепадає допоміжне дієслово в 3-ій особі (у 1-ій, 2-ій особовий займенник вживався рідко, на особу вказувало закінчення, а в перфекті на особу вказувало допоміжне дієслово). У 3-ій особі, як правило, був підмет-іменник, який сам називав суб'єкт дії. Отже, *~сть, соуть* опускаються. Пізніше – в 1-ій, 2-ій.

- Причини:
- 1) **єсмь, єси, єсть** → **є**;
- 2) у ролі підмета частіше почали вживатися особові займенники.
- Перетворення перфекта з аналітичної форми на просту відбувалося поступово.
- Пор.: *єсмы вчинили* (Гр. 1390 р.); *далъ єсмь* (1392 р.); *повернули єсмо* (1398 р.); *принєсли соуть* (1400 р.); *продаль* (1400 р.); *вчинили* (1386-1418 р.).
- **Залишки** перфекта трапляються в сучасних західноукраїнських говорах: *ходивем* (ходив + єсм), *ходивесьь, ходилам, ходилисьмо*.

- **Плюсквамперфект**. У давньоруськоукраїнській мові – дві форми. Більш давня (типу *ходилъ бяхъ*) почали виходити з ужитку ще в XI-XIII ст.
- Новіша вживалася і в пам'ятках давньоруської доби, і в XIV-XV ст.: *хрест єстє были цѣловали* (Лавр. літ.); *тогда єсмь послалъ былъ квам Асана* (Гр.1393р.).
- Поступово втрачалися форми допоміжного дієслова *єсмь, єси* та ін.
- Сучасні форми *ходив був* - пряме продовження давнього плюсквамперфекта.

Історія форм УМОВНОГО способу

- Творення:
- **Активний дієприкметник минулого часу на -лѣ, -ла, -ло + допоміжне дієслово *бути* у формі аориста**

- **Однина**

- **Множина**

• 1.ходилѣ (-ла,-ло) быхѣ	ходили (-лы,-ла) быхомѣ
• 2.ходилѣ (-ла,-ло) бы	ходили (-лы,-ла) быстѣ
• 3.ходилѣ (-ла,-ло) бы	ходили (-лы,-ла) быша

- **Двоїна**

- 1.ходила(-лѣ,-лѣ) быховѣ
- 2.ходила (-лѣ,-лѣ) быста
- 3.ходила (-лѣ,-лѣ) быста

- Уже в XIII ст. спостерігається непослідовність узгодження форм аориста в особі і числі з дієприкметником. Аорист занепадає. Форма *бы* витісняє інші особові форми і набирає значення показника умовного способу.
- Пор.:
- *от того серебра што **быхомъ** мы купили* (1408 р.);
- *или кому приволили **быхомъ** выкупити* (1429 р.);
- і
- *аж бы не проминули **имѣли бы*** (1424 р.);
- *вы **бы** ся с ними перед нас **зазвали*** (1493 р.).
-
- У гуцульських, закарпатських говорах: *казав бих, пішов бих, кобих мав.*

Історія форм НАКАЗОВОГО способу

- В XI-XIII с. творився від основ теперішнього часу і відмінювався за особами і числами.

- **Однина**

	<i>I клас</i>	<i>II клас</i>	<i>III клас</i>	<i>IV клас</i>
• 1.	-	-	-	-
• 2.	неси	стани	знаи	хвали
• 3.	неси	стани	знаи	хвали

- **Множина**

• 1.	несѣмъ	станѣмъ	знаимъ	хвалимъ
• 2.	несѣте	станѣте	знаите	хвалите
• 3.	-	-	-	-

- **Двоїна**

• 1.	несѣвѣ	станѣвѣ	знаивѣ	хваливѣ
• 2.	несѣта	станѣта	знаита	хвалита

- Для вираження наказу у формі 3-ї особи множини і двоїни мова давньоруського періоду користувалася описовими формами: частка *да* + форми теперішнього чи майбутнього простого дійсного способу: *да ... напише* (1056-57 Остр. єванг.); *да наполн#тся лѣси и поля* (Повч. Мон.).
- 2-а, 3-а ос. однини мали закінчення *-и* (з *oi*, **neso-i* → *неси*), тому *г, к* → *з', ц'*: *рекоу, пєкоу, жьгоу* → *рьци, пьци, жьзи*.
- У множині були такі формотворчі суфікси:
- I і II клас - *-ѣ*;
- III та IV клас - *-и-*.
- **Але** закінчення в усіх були однакові, такі як в теперішньому часі дійсного способу. Отже, **наказовий спосіб і теперішній час розрізнялися не флексіями, а тематичними голосними або наголосом!**

- *Атематичні дієслова*

•	Однина	Множина	Двоїна
• 1.	-	ѣдимъ дадимъ	ѣдивѣ дадивѣ
• 2.	ѣжъ дажъ	ѣдите дадите	ѣдита дадита
• 3.	ѣжъ дажъ	-	-

- Історія форм. Нетематичні дієслова не зберегли давніх форм. Лише дієслово *їсти* зберегло давню форму *їж* (*їжмо, їжте* - як тематичні). Дієслова *дати* - як дієслова III класу (*дай, даймо, дайте*).

ІМЕННІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

- **ІНФІНІТИВ** за походженням – скам'яніла форма Д. (за А.Мейє) чи М. (Л.А.Булаховський) однини віддієслівного іменника з основою на -ї.
- Пор. нім. *leben* 'жити', *Leben* 'життя', рос. великосветская **знать**, необхідно **знать**, укр. чоловіча **стать** – тут **стать** (=стати). Виражав назву дії, був близьким до іменників, хоч не мав у слов'янських мовах властивого іменникам відмінювання. З іншого боку, інфінітив (як і супін) не набув особових дієслівних форм і залишився невідмінюваною формою дієслова, що має значення неокресленої в часі, числі і особі дії.
- З дієслівних граматичних ознак властиві лише категорії перехідності/неперехідності, наприклад: *поити конь*, *идеть искати кунь* (Руська правда).

- Мав характерний суфікс **-ти** (<*-ti).
- У східнослов'янських мовах: **г,к → гт', кт' → ч**: *печи, мочи* (пор. ст.-сл. *пешти, мошти*).
- Інфінітиви на **-ти, -чи** були успадковані мовами східних слов'ян: *читати, писати, ходити, беречи, стеречи, видети* (Ізб. 1073). В українській мові основною стала форма на **-ти**, а форми на **-чи** змінилися за зразком форм на **-ти**, хоч у пам'ятках XIV-XV ст. трапляються й форми на **-чи**: *насѣчи, помочи, присячи*.
- У говорах закарп., галицьких, наддністр.: *печи, бічи, стеречи*. У багатьох говорах північного й південно-західного наріччя **-ть**.
- Суфікс **-ть** і в XI-XIII ст. У сучасній мові вживається в усному літературному мовленні, художніх стилях.

- **СУПІН** (від лат. *surinim* ‘звернене догори’) – досягальний спосіб.
- За походженням - скам’яніла форма 3н. однини віддієслівного іменника **-Ї-ОСНОВ**.
- **Творення:**
- основа інфінітива за допомогою суфікса **-ТЬ** (<*-tŭm).
- Вживався при дієсловах зі значенням руху, виражаючи його мету: *иду ловить рыбъ*.
- Функціонально близький до інфінітива, але синтаксично відрізнявся: додаток при ньому був у Р. відмінку, а при інфінітиві – у 3н.
- Починає занепадати в XI ст., замінюється інфінітивом при дієсловах руху: *идѣ оуготовати мѣсто* (1056-1057 Остр. єв.). Додаток при ньому в 3н., а не Р.

- У пам'ятках, однак, трапляється аж до кінця XIV ст.: *идеть искать кунь* (Руська правда); *иде учитъ; посла два варяга прикончитъ* (Лавр. літ.); *придетъ торговатъ* (Гр. XV ст.).
- У кінці XV ст. супінні конструкції вже не вживаються.
- Натомість – *інфінітив + Зн.*
- У сучасних слов'янських мовах супін збережено в словацькій, нижньолужицькій, окремих словах чеської мови. Сліди супіна спостерігаються в українських діалектах: *косити жу'та* (Полтавщина).

ДІЄПРИКМЕТНИК

Активні нечленні дієприкметники теперішнього часу

Чоловічий і середній рід

Жіночий рід

О д н и н а

Н.	неса	нося	несучи	носячи
Р.	несуча	носяча	несучѣ	носячѣ

М н о ж и н а

Н.	несуче, несуча	носяче, носяча	несучѣ	носячѣ
Р.	несучь	носячь	несучь	носячь
Д.	несучемъ	носячемъ	несучамъ	носячамъ
З.	несучѣ, несуча	носячѣ, носяча	несучѣ	носячѣ
О.	несучи	носячи	несучами	носячами
М.	несучихъ	носячихъ	несучахъ	носячахъ

Д в о ї н а

Н.— З.	<i>несуча, несучи</i>	<i>носяча, носячи</i>	<i>несучи</i>	<i>носячи</i>
Р.— М.	<i>несучу</i>	<i>носячу</i>	<i>несучу</i>	<i>носячу</i>
Д.— О.	<i>несучема</i>	<i>носячема</i>	<i>несучама</i>	<i>носячама</i>

- Отже, дієприкметники теперішнього часу творилися від основ теперішнього часу за допомогою суфіксів **-оуч** (I дієвідміна), **-ач** (-'ач) (II дієвідміна).
- Але в Н. – суфікс **-а** (-'а) (чол. і сер. рід), у жін роді + **и**. У множині в Н. - **-е** (вплив **-en**-основ).
- У решті відмінкових форм – закінчення іменників типу ***-jǫ**, ***-jā**-відмін (як *ключь, плече, тоуча, синь*).

Активні нечленні дієприкметники минулого часу

Чол. р.

Середн. р.

Жін р.

О д н и н а

Н.	нєсѣ	нєсѣ	нєсѣши
Р.	нєсѣша	нєсѣша	нєсѣшѣ
Д.	нєсѣшу	нєсѣшу	нєсѣши
З.	нєсѣшь, -а	нєсѣше	нєсѣшу
О.	нєсѣшьмѣ	нєсѣшьмѣ	нєсѣшею
М.	нєсѣши	нєсѣши	нєсѣши

М н о ж и н а

Н.	нєсѣше	нєсѣша	нєсѣшѣ
Р.	нєсѣшь	нєсѣшь	нєсѣшь
Д.	нєсѣшемѣ	нєсѣшемѣ	нєсѣшамѣ
З.	нєсѣшѣ	нєсѣша	нєсѣшѣ
О.	нєсѣши	нєсѣши	нєсѣшамѣ
М.	нєсѣшихѣ	нєсѣшихѣ	нєсѣсахѣ

Двоїна

Н.—З.	<i>нєсъша</i>	<i>нєсъши</i>	<i>нєсъши</i>
Р.—М.	<i>нєсъшу</i>	<i>нєсъшу</i>	<i>нєсъшу</i>
Д.—О.	<i>нєсъшема</i>	<i>нєсъшема</i>	<i>нєсъшама</i>

- Творилися від основи *інфінітива* за допомогою суфіксів **-ъш-** (від основ на приголосний), **-въш-** (від основ на голосний). У відмінкових формах маємо ті ж особливості, що й у теперішньому часі: особлива форма Н. однини, відповідні закінчення.
- Нечленні почали виходити з ужитку вже в давньоруський період, їх витіснили членні, які творилися додаванням займенників *и, ю, я* до нечленних. Втрачаючи функцію означення, нечленні втрачали й своє відмінювання. Їх доля нагадує долю нечленних прикметників.

- Форми на -а (*рєка, зова, мога*) засвідчуються ще пам'ятками XV ст., але потім зникають. Їх залишки знаходимо в прислівнику *якогога*.
- Дехто вбачає сліди від них також в іменниках *пройда, рева*, але тут скоріше маємо нульсуфіксальні іменники, утворені від дієслів.
- У найдавніших писемних пам'ятках - порушення узгодження дієприкметника з означуваним іменником у роді, числі й відмінку: *дадь мою господинь плугъ ть то погоубивъши емоу платити* (Руська правда), **плуг** – чол. роду, отже тут має бути **погоубивъшоу**;
- *и ступиша Половци воюючи* (Лавр. літ), тут мало б бути **половци воюючє**.
- **!!!** Це важливе в історії дієслова явище. Втрачаючи зв'язок з іменником, вони втрачали форми непрямих відмінків, у Н. відмінку виявили *тяжіння до дієслова*, виступаючи в ролі другорядного присудка або обставини при дієслові. З часом перетворилися на **дієприслівник**.

- Сучасні *несучи, знаючи, змагаючись, прочитавши* за походженням є скам'янілою формою Н. однини активного нечленного дієприкметника жіночого роду. Російські *зная, неся, прочитав* - чоловічого роду.
- **Членні** творилися **додаванням до нечленних займенників *и, є, ю***.
- Членні відмінювалися як прикметники м'якої групи. У староукр. мові вживалися аж до XVIII ст.: ***создавшєму*** (Гр. 1350р.); ***мешкаючимъ въ этомъ панстве*** (Гр. 1388р.); ***наперед будучими*** (Гр. 1499 р.); ***земля лежачая*** (Гр. 1459р.); ***бываючих*** (Літ. Сам.).

- Активні дієприкметники теперішнього часу в сучасній українській мові вживаються рідко, зникають. Зникли активні минулого часу (*принесьши, знавши*). Велика кількість дієприкметників на **-уч-, -ач**, втративши дієслівні ознаки, перейшла до інших частин мови: *гарячий, колючий, блискучий, лежачий, пекучий* та ін.
- Дієприкметники минулого часу на **-л-** (*несль, зналь*) в самотійному значенні не вживалися. Вони виступали складовою частиною перфекта, плюсквамперфекта, умовного способу, майбутнього часу.
- У сучасній мові – у вигляді форм минулого часу та умовного способу.
- До давніх невідмінюваних дієприкметників ведуть також сучасні форми *посивілий, зітлілий, пожовклий* та ін.

● Пасивні.

● **Однина**

- чол.
- Н. не́сомъ
- Р. не́сома
- Д. не́сомоу
- З. не́сомъ
- О. не́сомъмъ
- М. не́сомѣ

● **Множина**

- Н. не́соми
- Р. не́сомъ
- Д. не́сомомъ
- З. не́сомы
- О. не́сомы
- М. не́сомѣхъ

● **Двоїна**

- Н.-З. не́сома
- Р.-М. не́сомоу
- Д.-О. не́сомома

● **Теперішній час**

сер.	жін.
не́сомо	не́сома
не́сома	не́сомы
не́сомоу	не́сомѣ
не́сомо	не́сомоу
не́сомъмъ	не́сомою
не́сомѣ	не́сомѣ

не́сома	не́сомы
не́сомъ	не́сомъ
не́сомомъ	не́сомамъ
не́сома	не́сомы
не́сомы	не́сомами
не́сомѣхъ	не́сомахъ

не́сомѣ	не́сомѣ
не́сомоу	не́сомоу
не́сомома	не́сомома

- Утворювалися за допомогою суфікса -м-, перед яким стояли тематичні голосні **о, е, і** (*вѣдомъ, знаємъ, хвалимъ*).
Відмінювалися як іменники на *-**ō** (чол. і сер. рід), *-**ā** (жін.рід).

- **Минулий час**

- **Однина**

	<i>чол.</i>	<i>сер.</i>	<i>жін.</i>
• Н.	нєсєнъ	нєсєно	нєсєна
• Р.	нєсєна	нєсєна	нєсєны
• Д.	нєсєноу	нєсєноу	нєсєнъ
• З.	нєсєнъ	нєсєно	нєсєноу
• О.	нєсєнъмъ	нєсєнъмъ	нєсєною
• М.	нєсєнъ	нєсєнъ	нєсєнъ

- **Множина**

• Н.	нєсєни	нєсєна	нєсєны
• Р.	нєсєнъ	нєсєнъ	нєсєнъ
• Д.	нєсєномъ	нєсєномъ	нєсєнамъ
• З.	нєсєны	нєсєна	нєсєны
• О.	нєсєны	нєсєны	нєсєнами
• М.	нєсєнъхъ	нєсєнъхъ	нєсєнахъ

- **Двоїна**

Н.-З. несе́на	несе́нь	несе́нь
Р.-М. несе́ноу	несе́ноу	несе́н
Д.-О. несе́нома	несе́нома	несе́нама

- Утворювалися від основи інфінітива за допомогою суфіксів **-н-, -ен-, -т-:**
- **-н-, -т-** - від основ інфінітива на голосний (крім дієслів IV класу): *дань* (-а, -о), *бить*, *забыть*; **-ен-** - від основ на приголосний і дієслів IV класу: *принесень*, *хвалень*.
- У сучасній мові пасивні дієприкметники теперішнього часу не вживаються, рідко вживалися і в XIV-XVII ст. Частина перейшла в прикметники: *відомий*, *знайомий*, *любимий*, *незримий*.
- Нечленні минулого часу вийшли з ужитку, крім форм на **-но, -то** (= застигли форми Н., З. однини середнього роду нечленних пасивних минулого часу): *сіно **скошено***, *ворога **розбито***. Базою для творення таких форм у сучасній мові служать перехідні (рідше неперехідні) дієслова.
- Членні минулого часу (*побитий*, *заведений*) повністю збереглися.